Leonte IVANOV

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, Facultatea de Litere
"Alexandru Ioan Cuza" University from Iassy, Faculty of Letters

Scrisorile din Basarabia ale lui Ivan Aksakov

Ivan Aksakov's Letters from Bessarabia

The poet and literary critic Ivan Aksakov (1823-1886) has published in 1888 a massive selection from his letters, bearing the title *Letters to Those from Home*. His correspondence revealed a keen intelligence, able to observe, seize and digest the various aspects of the numerous countries he visited. In what regards Romanian culture, these letters are important insofar they reflect Bessarabian culture at the middle of the XIXth century (when Aksakov had been sent there with the alleged purpose of inspecting bakeries, cereal stores, and Jewish schools, whereas his secret mission was to identify the possible conspirative connections against the Russian Empire between the Polish immigration and the locals).

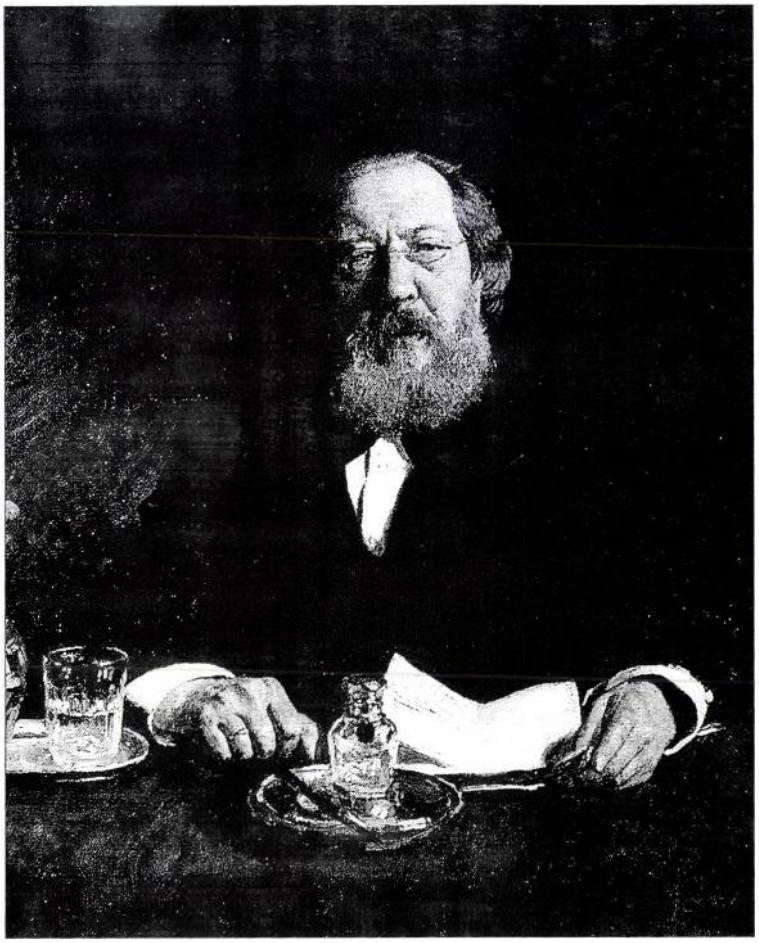
Keywords: Russian literature from the XIXth century, correspondence, Ivan Aksakov's letters, Bessarabian culture in the XIXth century

Institution's address: B-dul Carol, nr. 11, Iaşi, România, tel.: + 40-232-201.052, fax: + 40-232-201.152; e-mail: *admlit@uiac*, web: http: //letters.uaic.ro

Personal e-mail: *leonard24ro@yahoo.com*

Moştenirea pe care poetul, publicistul şi criticul literar Ivan Aksakov (1823-1886) a lăsat-o culturii ruse e impresionantă: poezii şi poeme, studii critice, eseuri, texte cu caracter memorialistic, precum şi un număr considerabil de scrisori, poate cel mai captivant segment al creaţiei sale. Spirit nonconformist şi incisiv, atent ca nimeni altul la cele petrecute în Rusia, a fost, înainte de toate, un cronicar de excepţie al epocii şi un mentor al slavofililor. Cei aflaţi la putere şi-au dorit să-l ştie departe de Moscova, dîndu-i însărcinări dintre cele mai stranii[1], în regiuni uitate de Dumnezeu, însărcinări pe care le ducea la îndeplinire cu o perseverenţă şi o dăruire ieşite din comun. Peregrinările sale sunt un prilej de a cunoaşte Rusia şi multitudinea de seminţii din imperiu, de a sta de vorbă cu oamenii, de a le analiza comportamentul, obiceiurile, particularităţile de grai ori cele vestimentare. Simte nevoia să consemneze cele constatate şi astfel se naşte o lungă serie de epistole, expediate familiei din varii zone ale întinsului stat, epistole ce vor capătă în scurtă vreme atributele unui veritabil jurnal de călătorie. Deosebita valoare documentară a însemnărilor, parfumul de epocă ce răzbate din ele, coloritul aparte al secvenţelor prezentate ne fac să regretăm că drumul său s-a oprit la Prut. Chiar şi aşa, informaţiile despre Principate nu lipsesc, autorul e la curent cu ceea ce s-a petrecut în timpul mişcărilor revoluţionare, îşi face o părere despre firea domnitorilor români, schiţează portrete etnice pentru fiecare din seminţiile trăitoare în regiune.

Publicate iniţial în 1888[2], *Scrisorile către cei de-acasă*, din care fac parte şi epistolele basarabene, au trezit un interes uriaş în rîndul cititorilor, în special datorită tabloului deosebit de complex, de viu şi de veridic al spaţiului străbătut. Nu întîlnim aici doar Rusia culturală, Rusia curentelor de idei ori a unei anumite categorii sociale, ci şi o Rusie a extremelor, a celor aflaţi în suferinţă, o Rusie a neajunsurilor, a abuzului şi a nedreptăţii. Toate aceste realităţi au fost surprinse „la cald", ele nu suferă de denaturarea cauzată de volutele memoriei, nu sunt cernute prin filtrul vremii, n-au fost supuse „cosmetizării" literare. Cu timpul, valoarea documentară a textelor a sporit, s-a impus reeditarea lor într-o ediţie critică adecvată zilelor noastre (Moscova, 1988-1994). În ele, se îmbină în chip fericit ochiul exigent, critic al funcţionarului cu însărcinări speciale, cu spiritul deschis, liber, sintetic al artistului. Iar cheile de lectură pot fi de asemenea dintre cele mai diverse. Poposit pe teritoriul cutreierat cîndva de tătarii nogai, mereu în criză de timp, Ivan Aksakov găseşte

Portretul poetului şi slavofilului Ivan Sergeievici Aksakov. Ulei pe pânză. 97 × 76 cm. Galeriile de Stat Tretiakov, Moscova, de Ilia Efimovici Repin

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7d/Aksakov_by_Repin.jpg

răgazul să consemneze particularităţi ale istoriei locului, ale traiului populaţiei, ale mersului economiei şi instituţiilor statului. Nu uită nici de adevăratul scop al descinderii sale, se interesează de ortodocşii de rit vechi (lipoveni sau nekrasovişti[3]), refugiaţi pe aceste meleaguri, de legăturile acestora cu alte centre populate cu staroveri, de rostul emigraţiei poloneze stabilite în zonă, de traficul de fiinţe umane de pe un mal pe altul al Dunării. În stabilirea judecăţilor de valoare se slujeşte de comparaţii, de deosebitul său fler, de experienţa acumulată în „anii de drumeţie" de-a lungul şi de-a latul Rusiei.

În ordine strict cronologică, el este al treilea scriitor rus, după I.P. Liprandi şi N.I. Nadejdin, interesat de Basarabia şi de Principatele dunărene. Chiar dacă va reveni pe aceste meleaguri şi pe parcursul anilor 1855 – 1856, el ne-a lăsat doar impresiile trăite la primul contact cu realităţile din dreapta Nistrului, mai exact de la sfîrşitul anului 1848.

Chişinău, 27 decembrie 1848

Aş vrea să vă relatez în ordine întreaga călătorie. Am depănat-o, ţin minte, pînă la Izmail, de unde v-am trimis scrisoarea. În Izmail, am ajuns prin partea de jos a terenului, adică numai pe gheaţa feluritelor limanuri şi braţe ale Dunării, astfel încît, în loc de 90 de verste, abia dacă am făcut ceva mai bine de 50. Izmailul e un oraş slăvit, înălţat, e drept, după plan; numai că această regularitate impresionează în mod plăcut ochii, obosiţi să tot vadă aspectul cu totul lipsit de sens al acelor oraşe şi sate, unde casele sînt împrăştiate care-ncotro, unde nu observi un principiu unitar, lipsite de străzi, şi în care orice căsuţă e absolut de sine stătătoare şi nici măcar nu se aliniază celorlalte surate ale ei... Acest oraş, o repet, putea fi de un milion de ori mai bogat, dacă s-ar fi curăţat cîtuşi de puţin calea navigabilă de pe braţul Izmail sau de pe Chilia, cel mai bun dintre toate: negustorimea din partea locului s-a oferit să facă această lucrare pe cheltuiala ei, solicitînd doar un ajutor din visterie sub formă de împrumut, numai că s-a pornit un schimb de scrisori care nu s-a încheiat nici în momentul de faţă, iar treaba stă pe loc. Se spune că Voronţov[4] se teme ca, prin asemenea lucrare, să nu aducă prejudicii comerţului Odessei şi, în genere, întregii Crimei, de care are grijă ca de-un bibelou, ca de copilul preferat... La Izmail, am făcut cunoştinţă cu şeful de poliţie, locotenent-colonelul von Tschudi. Este de felul lui din Elveţia, a slujit cîndva (şi-a început serviciul militar de la 10 ani) în armata lui Jerome Bonaparte[5], împotriva noastră, iar din 1819 serveşte Rusia. Un om inteligent şi cinstit, care se bucură de mare respect chiar şi printre schismatici...[6] Un mercenar onest, la care simţul datoriei, al obligativităţii ţine locul imboldurilor înflăcărate, generate de dragostea faţă de pămîntul natal şi de legătura sufletească cu acesta... Postul său, întotdeauna de vază, a căpătat în timpurile noastre o şi mai mare importanţă. Se poate spune că Izmailul este capitala Bugeacului.[7] În clipa cînd tătarii ce duceau o viaţă nomadă în stepele de aici au părăsit Buceacul, iar ţinutul s-a alipit nouă, zonele sale pustii s-au populat pe dată cu tot felul de ruşi proveniţi din Turcia, cu fugari din Rusia, stabiliţi aici pentru o viaţă sedentară, cu vagabonzi maloruşi, ce aminteau de zaporojenii de dinainte. Aici aproape că nu veţi întîlni moldoveni; veţi vedea pretutindeni feţe inteligente, dîrze, ţinuta

viguroasă a ruşilor; pretutindeni veţi putea auzi graiul curat rusesc. Numai nekrasoviştii, ce trăiesc în suburbiile Izmailului, depăşesc 2.500 de suflete. În oraş, grecii asigură cea mai mare parte a comerţului şi numai parţial, ruşii, armenii şi evreii. Ruşii de aici, pot spune, sînt aproape cu toţii staroveri, cu legături tainice cu Sarichioiul, Jurilovca, Slava Rusă[8], Camenca[9] şi cu alte sate ruseşti de dincolo de Dunăre, din Turcia[10], unde îşi pot exercita în mod liber confesiunea şi unde trăieşte acum «noul cler», după cum zic ei. Am stat de vorbă pe şleau, deschis, cu unul din cei mai înţelepţi bătrîni dintre nekrasovişti şi acesta mi-a oferit cîteva ştiri preţioase! Nekrasoviştii nu s-au turcit, chiar dacă limba şi modul de trai al acestui popor le sînt bine cunoscute. Cei care s-au izolat doar din convingeri religioase s-ar întoarce bucuroşi în Rusia la cel mai mic semn de libertate în această privinţă; însă nu trebuie să-i amestecăm cu maloruşii şi cu alţi fugari, cu cazacii ori cu zaporojenii care s-au aşezat în zonă. Cred de asemenea că, dacă aceste constrîngeri religioase continuă, vor trece cu toţii graniţa... Ar fi trebuit să rămîn ceva mai mult în Bugeac şi, dac-aş fi ştiut de dinainte ce însemnătate are această regiune, i-aş fi consacrat întregul timp pe care l-am pierdut în partea de sus a Basarabiei. Constrîns însă de ordinele oficiale, n-am putut rămîne mai multă vreme; era deja 21, iar de pe 24 nu mai puteam face revizie, pe deasupra, nu aveam nici cum să-mi dau seama cu cît timp va trebui să-mi prelungesc acolo şederea, de aceea marţi seara am şi pornit la drum. Şi încă două-trei cuvinte despre Izmail... Se spune că, pe timp de vară, clima de aici e nesănătoasă şi că mulţi suferă de friguri. Pădurile lipsesc, focul îl fac peste tot cu stuf; în genere, întreaga regiune e astfel, numai limanuri şi stepe, terenuri care, din cauza insuficienţei mîinii de lucru şi a cîştigului însemnat, ce se obţine prin alte îndeletniciri, se lucrează puţin, cu excepţia celor ce aparţin coloniştilor bulgari. În părţile locului, mult pămînt a fost împărţit demnitarilor noştri; se pare că un anume Benkendorf[11] are aici mai bine de 30 de mii de deseatine. Din acel moment, preţul pămîntului a crescut, iar aceste stepe nelucrate aduc un mare venit prin fîn şi prin păşunatul oilor Merinos. Chiar dacă acest teritoriu s-a populat în mod semnificativ după dobîndirea lui, totuşi, şi acum poţi parcurge 30-40 de verste fără să dai de vreun sat. Bugeacul are propriile lacuri sărate şi viţă-de-vie din cel mai bun soi însă aceasta din urmă se găseşte înspre Akkerman[12]. Izmailul dispune de o fortăreaţă, de un corp de generali, de o garnizoană ce numără acum pînă la nouă mii de oameni, de o flotă la Dunăre şi de două «pensioane model». Marţi am prînzit la von Tschudi. Soţia acestuia, născută în Transilvania, mi-a relatat cîteva ştiri, comunicate de peste munţi de către maică-sa, despre brusca năvălire a maghiarilor, despre ororile săvîrşite de aceştia, despre groaza locuitorilor, în fine, despre intrarea oştilor austriece şi de apropierea celor ruseşti şi otomane[13]. Toate acestea pot fi aflate şi din ziare, însă informaţiile transmise în acest mod sînt cu mult mai vii şi, prin aceasta, mai perceptibile în liniştea şi bunăstarea de aici, mai cu seamă pentru cei care au motive să fie îngrijoraţi de soarta rudelor de peste graniţă...

Din Izmail la Chilia am mers de asemenea prin partea de jos a terenului şi am cîştigat astfel încă 40 de verste. Dacă aş fi respectat traseul poştei, aş fi ajuns la Bolgrad[14], o importantă colonie bulgară, dar am renunţat pentru a spori viteza de deplasare. Cu toate acestea, prin cîteva colonii de acest gen am trecut. Curăţenia, ordinea, amenajarea, amplasarea corectă şi, ce e mai important, bunăstarea, ba chiar belşugul, te impresionează fără să vrei. Bulgarii dispun de capitaluri uriaşe. În acest an ei au donat mult guvernului, chiar ceva mai mult decît întreaga nobilime basarabeană. Unii afirmă, printre ei chiar oameni demni de încredere, că donaţiile au fost făcute cu mult entuziasm; alţii, mai sceptici, spun că şeful coloniei, cutreierînd-o el însuşi, i-a obligat să doneze. Cine poate şti!.. În ce mă priveşte, sînt gata, la o adică, să-mi imaginez şi entuziasmul bulgarilor. Aici, Rusia apare în aureola ei oficială; aici, în Basarabia, nu pomeneşte nimeni de Moscova, cîţiva chiar au fost acolo, ci totul îi trage spre Petersburg, către care duce şi şleaul, direct prin Bielorusia. Dar ştiţi dv., oare, că aceste donaţii, a căror semnificaţie ne este nouă atît de bine cunoscută, aceste donaţii absurde şi mîrşave au avut un efect benefic peste graniţă şi, prezentate cumva în contextul unei porniri generale, a unei expresii de ansamblu a întregii Rusii, au produs uimire, au speriat, au semănat deznădejde printre cei ce nu ne doresc binele în Europa?

În Chilia, am ajuns pe la miezul nopţii şi, cum nu doream să deranjez autorităţile locale cu repartizarea unei locuinţe, am tras la un grec ce ţinea han. Afară, un ger cumplit. Uitasem să vă spun, pare-mi-se, că, la două staţii după Chişinău, am abandonat sania şi am călătorit cu trăsura sau, cum o numesc aici, cu brişca... Fără să ţin seama că era tîrziu, am cerut să se facă focul în sobă, căci în cameră, ca de obicei, era din cale-afară de frig... Chilia e şi cetate, şi orăşel. Cetatea n-am vizitat-o, de aceea nu vă pot spune nimic despre ea, orăşelul însă, întins pe vreo şapte verste, e mai păcătos decît oricare sat cît de cît mai răsărit. În piaţă, se înalţă singuratecă o catedrală cu arhitectură formală, ridicată nu de mult, căreia îi ţine tovărăşie doar clădirea instituţiilor statului. Puţin a lipsit să nu îngheţ cu totul în primărie şi, în grabă, după ce-am alcătuit 3 sau 4 situaţii şi am examinat în treacăt problemele, am pornit, refuzînd ospitalitatea primarului, la vremea amiezii spre Vilkovo, aflat la vreo 40 de verste de Chilia...

Este unul din cele mai frumoase locuri ale Basarabiei... Acest sat, actualmente tîrg, se află la vreo 12 verste de mare, pe unul din estuarele Dunării. Vara

se aude vuietul mării. La 5 verste pînă să dai în Vilkovo se găseşte Bazarciukul, o localitate cu precădere pescărească, în care există două case ale arendaşului... Pămîntul care înconjoară Vilkovo e, în cea mai mare parte, nisipos; malurile Dunării sînt acoperite din abundenţă cu stuf. Aşezarea exista şi pe timpul stăpînirii turceşti. Locuitorii nu ţin minte cînd anume s-au stabilit în părţile locului[15]. Sînt cu toţii 578 de suflete. Comunitatea se împarte în maloruşi şi velicoruşi sau în ortodocşi şi ortodocşi de rit vechi; sub numele de velicoruşi sînt cunoscuţi aici doar cei din urmă. Şi unii şi alţii trăiesc în bună înţelegere, împărţind oarecum tîrgul, sub aspectul aşezării lor, în două părţi. Maloruşii au o biserică ortodoxă, unde în fiecare duminică se oficiază slujbe; şi velicoruşii îşi au biserica lor, doar că e pustie; duminicile aprind şi ei lumînările, lumea se adună, dar preotul lipseşte şi nu are cine să săvîrşească Sfintele Taine... Maloruşii, cu prilejul botezurilor, pun adesea la cale mici ospeţe, în perioada Cîşlegilor răsună cîntece vesele de nuntă; copiii velicoruşilor hălăduiesc nebotezaţi, nu se aud cîntece de nuntă, tinerii trăiesc fără să se cunune, cu sentimentul apăsător al situaţiei lor; chiar dacă se şi oficiază căsătorii, acestea se petrec departe de acoperişul părintesc, pe ascuns, noaptea...[16]

Maloruşii de aici nu-şi rad bărbile, dar şi-au păstrat, totuşi, parţial graiul. Velicoruşii vorbesc cea mai curată limbă rusă, pe care n-o întîlneşti oriunde, nici măcar în jurul Moscovei. Ce fel de popor sînt aceşti velicoruşi din Vilkovo? Sînt cu toţii oameni de ispravă, toţi au chipuri inteligente, dar, cu toate acestea, semeţe, grave, triste; umblă în straie ruseşti, iar femeile (şi ce femei frumoase!) în sarafane. Un singur lucru au împrumutat ei de la locuitorii de aici sau, mai bine spus, nu ei, ci soţiile lor: curăţenia şi ordinea în case; acestea din urmă, asemenea celor moldoveneşti, se fac din stuf şi lut şi se văruiesc cu alb atît pe dinafară, cît şi pe dinăuntru... În genere, se observă influenţa gustului femeilor din sud asupra celor din Vilkovo...

Cînd am ajuns în localitate, unde trebuia să inspectez primăria înfiinţată cu vreo şapte ani în urmă, în acelaşi timp cu tîrgul, funcţionarul de la poliţie ce conducea aşezarea şi toate satele de sub administraţia cancelariei orăşeneşti a Izmailului, nu era, spre norocul meu, acasă, aşa că agentul mi-a rezervat o locuinţă în casa unui gospodar-schismatic. Datorită sărbătorii ce urma să vină, casa fusese aranjată şi împodobită; totul era curat şi îngrijit. Ştergare frumoase au fost întinse pe pereţi; pe cuptorul alb s-a trasat un chenar din lut brun... Stăpînul m-a întîmpinat cu smerenie, femeile, după cum se pare, fără prea mare plăcere. Dar, în scurtă vreme, întreaga lor nemulţumire s-a risipit... Am cerut permisiunea să fumez, gospodarul mi-a acordat-o, numai că n-am fumat, ba chiar i-am interzis şi lui Nichita[17] să fumeze şi, în genere, în tot acest timp n-am tras decît o jumătate de ţigară şi aceea afară, în ger. Acest lucru a înduioşat peste măsură inima staroverilor. Mi-au mulţumit apoi cu toţii... Recunosc, mi-era atît de plăcut să văd ruşi, încît mă aflam realmente în cea mai bună dispoziţie sufletească. De îndată ce am sosit, m-am îndreptat fără zăbavă spre primăria situată într-o casă simplă, ţărănească. În absenţa de la slujbă a stăpînului, îndatoririle acestuia le îndeplinea primarul, un tînăr starover isteţ şi dibaci. A înţeles din primele cuvinte că are de-a face cu o persoană lipsită de formalism, pe deasupra şi rus. L-am întrebat cu de-amănuntul şi, se înţelege, cu o participare sinceră, despre felul în care trăiesc, despre relaţiile lor, ca ortodocşi de rit vechi, cu restul obştii, mi-am exprimat pe şleau dorinţa de a afla cît mai multe despre opiniile lor religioase. În scurt timp, întreaga cameră s-a umplut de schismatici. Înainte de orice, mi-au povestit despre situaţia lor, ceea ce mai tîrziu am putut să verific şi pe bază de acte... Ceva mai înainte, satul acesta a fost extrem de bogat, altă îndeletnicire, afară de pescuit, nu aveau. De aceea şi peştele era ieftin, şi icrele costau vreo 40 de copeici (în asignate) funtul. Apa este elementul lor. Pornesc cu bărcile pe mare pe orice vreme şi sînt în stare să facă lucruri care unui matroz nici nu i-ar trece prin minte; gurile şi braţele Dunării le sînt prea bine cunoscute, chiar şi în campania turcă au transportat benevol cu bărcile piese de artilerie şi au fost folosiţi drept cei mai buni cîrmaci pentru navigaţia pe fluviu... Oameni care au de-a face cu marea, cu această stihie liberă, de aceea şi spiritul le este liber...

Sub stăpînire turcească, se achitau de dările faţă de noi într-un singur mod, prin peşte, aveau preot şi erau liberi. Bine le-a fost şi-n primii ani de după alipire. Dările au crescut... N-avea a face!.. În cele din urmă le-au distrus bisericile, le-au luat clopotele. Mulţi au fugit. Or, să fugi, nu e mare lucru! Pleci să pescuieşti pe Insula Sf. Gheorghe, te-ai aşezat în barcă, cine te mai ajunge pe mare? apoi tragi spre malul turcesc, unde te aşteaptă coreligionari de-ai tăi. În cele din urmă, pentru a pune capac, Vilkovul lor a fost dat în arendă (cu vreo opt ani în urmă); li s-a interzis să mai pescuiască altfel decît în folosul arendaşului. S-au temut de revolte, revolte n-au fost, ci doar alte cîteva plecări pe ascuns... Atunci, cu prilejul strămutării din Rusia în Basarabia a ţăranilor statului, cei din Vilkovo au propus guvernului să le ia cele cinci mii de deseatine de pămînt care le aparţineau şi pe care, ca pescari, nu-l lucrau în nici un fel, s-au rugat să fie trecuţi în rîndul mici burghezii, motivînd că îndeletnicirea lor este pescuitul, crezînd că, în felul acesta, vor determina conducerea să întărească pe numele lor această ocupaţie şi să le dea înapoi apele. Pămîntul le-a fost luat, dar apele nu le-au fost restituite, au fost înregistraţi în rîndul micii burghezii, au înfiinţat tîrgul şi primăria... Atunci Voronţov, care, trebuie să-i recunoaştem meritele, îi iubea şi respecta pe vilkoveni şi s-a luptat îndelung pentru ei cu Ministerul de Finanţe, a început din nou să se ocupe energic de necazul lor. A scris că aceşti oameni sînt utili statului şi

importanți sub aspect politic, astfel încît, pe baza opiniei lui, Senatul a dispus să le fie înapoiate toate apele vecine tîrgului, la expirarea termenului contractual de arendare. Pînă la acea dată, Vorontov a obținut pentru ei, prin demersuri, dreptul de a pescui pe Insula Sf. Gheorghe, dincolo de zona de carantină. A expirat termenul contractului; Camera proprietăților statului, pe baza unor expresii ambigui din hotărîrea Senatului, le-a delimitat în așa fel apele, încît gestul aducea mai degrabă a bătaie de joc. Le-a fost lăsată o asemenea porțiune de apă, Albia Gîștii[18], unde în genere nu se prăsește peștele. Vorontov a fost chemat în Caucaz[19], celelalte ape, inclusiv cele limitrofe Insulei Sf. Gheorghe, au fost date din nou în arendă, și cui anume, unui evreu, care le plătește cîte 50 de copeici de argint pentru un pud de pește prins și recurge la tot felul de mici constrîngeri... S-au adresat din nou lui Vorontov, care, din Caucaz, le-a răspuns în scris că este în continuare sincer preocupat de nevoile lor și e gata să facă demersuri, dar că, la început, i-a poruncit lui Fiodorov[20] să aprofundeze cît mai bine această problemă... Numai că Fiodorov se teme de Petersburg și, se pare, nu se hotărăște să sprijine acest demers... Cei din Vilkovo sînt într-o așteptare continuă, dar timpul trece, iar apa e tot în stăpînirea arendașului... Toți consideră că, la un nou refuz ferm din partea guvernului, sunt decișii ca întreg satul, cu femei și copii, să pornească pe mare cu bărcile și, în văzul tuturor, și a slujbașului, și a străjerilor neputincioși de la graniță, să plutească departe de Rusia, spre alte țărmuri, străine, dar mult mai primitoare, să plutească pentru a intensifica schisma dincolo de graniță, pentru a mări acolo numărul exilaților de bunăvoie, al celor indignați de Rusia, pentru a oferi o nouă mărturie a dezbinării noastre lăuntrice, pentru a crea acolo o nouă putere, ostilă nouă... Cu toate acestea, se comportă deocamdată uimitor de bine. Nimeni nu iese în evidență nici prin caracterul turbulent, nici prin beție. Mi-a confirmat aceasta însuși comandantul local, om care, în genere, manifestă față de ei un dispreț total.

De la primărie, întors acasă, n-am rămas multă vreme singur. Curînd, ei au venit din nou, iar cei ce n-au mai încăput în cameră, au rămas afară... I-am prevenit, totuși, că-i descos mai mult din proprie curiozitate, că nu sînt un slujbaș prea important, că nu le pot promite nimic, dar că, în ceea ce mă privește, sînt gata să raportez ministrului, dacă am prilejul, tot ceea ce-am văzut și auzit... «Firește, mi-au spus aceștia printre altele, n-am dori, cum s-a întîmplat cu cîțiva dintre noi, să părăsim locurile unde au trăit și ne sînt îngropați părinții, cumva, la o adică, nu ne vine să ne lăsăm patria, și tot mai tragem nădejde...» Aceste fraze, neduse pînă la capăt, cu amenințarea înăbușită în ele, spuneau multe... «Dar ce, oameni buni, i-am întrebat brusc, îl recunoașteți voi pe arhiereul din Jurilovca?» – «Îl recunoaștem», mi-au răspuns, tot pe neașteptate... În acel moment am început să discut cu ei despre noua ierarhie de peste graniță...[21] Erau la curent cu toate, pînă-n cele mai mici amănunte, totuși nu vorbeau cu plăcere despre acest lucru; de altminteri, trebuie spus și faptul că, de cînd nu mai pot pescui liber, au mai rar ocazia unor raporturi cu schismaticii de peste graniță. Observînd că, într-o oarecare măsură, îi atac pe acești ierarhi de fabricație nouă, austro-iezuită[22], au început să șovăie și să spună că unii o recunosc, iar alții nu... Discuția ne-a fost tulburată de stăpînul locului, funcționarul Kobzariov, căruia i s-a dat de știre despre venirea mea și care a considerat că e de datoria lui și, poate, din curtoazie, să-mi țină în permanență companie în mijlocul «acestei gloate necioplite, care a interpretat prost bunăvoința mea», cu atît mai mult, cu cît a văzut ce mulțime de oameni înconjoară casa... N-am putut să nu fiu uimit de blîndețea staroverilor în relațiile cu acest funcționar, care el însuși se poartă cu ei grosolan, obraznic și-i jignește prin glume. «Ei bine, ia zi, nu-i așa că nu-i botezat?», s-a adresat el rîzînd unei femei tinere, aflate aici cu copilul. «Mulțumim pentru alint», i-a răspuns aceasta, depărtîndu-se de el. I-am făcut observația că asemenea glume nu sînt la locul lor, dar n-a înțeles și a căscat ochii la mine. Dobitocul! Ar fi intrat chiar în dispută cu schismaticii și, cu acest prilej, ar fi lansat asemenea neghiobii, încît mi s-ar fi făcut rușine[23], dar ei au tăcut, și doar în rîndurile din spate am zărit cîteva zîmbete ironice. Dacă n-aș fi rămas mai mult la nivelul întrebărilor generale, eu însumi riscam să dau dovadă de ignoranță. N-am dorit să mai prelungesc discuția în prezența lui Kobzariov și, văzînd că nu mă pot debarasa de el, că, dacă aș continua să insist cu întrebările, n-aș face decît să trezesc bănuieli nepotrivite, atît din partea schismaticilor, cît și din cea a funcționarului, care nu înțelegea ce e cu acest chef al meu de a sta de vorbă cu oamenii, știind, în sfîrșit, că o persoană singură, fără să se sfătuiască cu obștea, abia dacă se va hotărî să-mi dezvăluie ceva în plus și că, a doua zi, în ajunul Crăciunului, nu poți nicidecum să faci revizie, am scurtat discuția și mi-am luat rămas-bun în mod amiabil... «Ei bine, le-am spus, se pare că sîntem oameni de treabă, eu, cum singuri vedeți, am dat dovada celui mai sincer interes față de dv., mi-a făcut plăcere să stăm de vorbă, dar, de îndată ce plec, se va apuca, poate, stăpînul și stăpîna casei și dugheana s-o spele, și aerul să-l afume, ca după tătar; toate acestea sînt, la o adică, dureroase și triste!..» – «Nu, s-au apucat ei să strige, să ne păzească Dumnezeu, așa ceva noi nu facem, așa ceva numai după evrei, după armeni...» – «Dar de ce după armeni?», i-am întrebat. – «Se știe, mi-a răspuns unul din ei, armenii sînt un popor necurat». «Armenii sînt mai răi decît păgînii, a intervenit altul... – Ei nu recunosc nici un sinod ecumenic...» La auzul unor asemenea lucruri, ce stîrniseră un hohot sănătos din partea lui Kobzariov, m-am grăbit să plec, ca să nu-mi stric impresiile pe care mi le-au lăsat locuitorii din Vilkovo.

Da, am uitat să vă spun că arendaşul plăteşte anual visteriei pentru Vilkov sau Vilkovo ceva mai bine de 8 mii de arginţi, iar pentru gurile Dunării, incluzînd-o şi pe cea a Vilkovului, pînă în 20 de mii de arginţi. Şi această sumă infimă pentru visterie este preferată în dauna îmbogăţirii locuitorilor înşişi!.. M-am gîndit, de asemenea, să-mi cumpăr din Vilkovo icre proaspete. Mi-au spus că toată cantitatea de icre a fost deja trimisă de arendaş la Varşovia (locul obişnuit de desfacere al ei în această regiune), dar că se vor strădui să-mi facă rost. Şi, într-adevăr, vilkovenii mi-au adus un butoiaş de caviar de vreo 20 de funţi, dar nu voiau să ia bani, propunîndu-mi-l ca din partea obştii însă, se înţelege, am insistat să primească banii şi le-am plătit la preţul adevărat, mai exact, la cel pe care ei înşişi mi l-au dezvăluit ceva mai înainte, cînd i-am întrebat cît costă diferite produse. Fiindcă tot veni vorba, icrele nu erau grozave.

Din Vilkovo, am apucat-o pe la orele 7 ale serii pe drumul de ţară, din dorinţa de a ieşi la şleaul poştei. Afară, un ger destul de cuminte, în ciuda cerului senin şi plin de stele. La început, drumul o ţinea «pe lîngă Dunăre», cum se exprimă ei, prin stufărişul înalt de un stînjen şi jumătate. Dacă i-ar fi trecut cuiva prin cap să mă jefuiască, n-ar fi putut găsi un loc mai nimerit. În Jabrieni[24], la vreo 15 verste de Vilkovo şi 1 ½ de mare, un sat de schismatici şi acesta, dar nu la fel de important, mi-am schimbat caii, am luat alţii de la poşta zemstvei, mai exact din cei ai locuitorilor, cai care, după ce-au galopat 35 de verste în 2 ½ ore, m-au depus în viteză, noaptea deja, la Tatar-Bunar, staţie de poştă. La Jabrieni, în timp ce mi se schimbau caii, am intrat de asemenea în camera unui schismatic, stăpînul poştei zemstvei, care locuia într-o aripă separată. «Se poate fuma?», am întrebat două babe ce intraseră în cameră în urma mea. «Afară se poate», mi-au răspuns rîzînd, dar, cînd au văzut că într-adevăr am dat ţigara de-o parte, au adăugat că glumesc, că respectiva cameră şi aşa e destinată drumeţilor şi că toţi aceştia fumează. Se înţelege, am profitat de permisiune. Cîrnaţii, umplutura preparată cu piper, ceapă şi usturoi la Tatar-Bunar mi-au dat de înţeles că la staţie trăieşte un conţopist malorus şi că se pregătesc cu toţii de sărbătoare.

Dimineaţa am sosit la Akkerman. Orăşelul, înconjurat de vii, se află pe malul estuarului Nistrului, mai exact, al gurii fluviului, care măsoară aici 9 verste lărgime. Suprafaţa netedă a gheţii ce acoperă estuarul străluceşte în soare. De cealaltă parte se vede Oviodiopolul, un orăşel din gubernia Hersones. De aici şi pînă la Odessa sînt cu totul 35 de verste, iar pe timp de vară, între Akkerman şi Ovidiopol, circulă un vaporaş... În Akkerman, găseşti cea mai bună viţă-de-vie din Basarabia; se află aici şi ruinele unei fortăreţe turceşti. Cu toate că era ajunul Crăciunului, mi-am început lucrul, i-am chemat pe funcţionari şi, pe la ora 5 seara, fără să apuc să privesc frumosul orăşel, am părăsit Akkermanul, unde nici nu aveam motive să rămîn mai mult. De aici şi pînă la Chişinău sînt 170 de verste, loc în care şi doream să ajung la vremea liturghiei... La următoarea staţie, Gura-Roşie, surugii m-au rugat să mai îngădui, întrucît în sfînta seară doreau să cineze laolaltă. Se înţelege, am fost de acord; au cinat şi au băut în cinstea serii sfinte, lucru care s-a prelungit preţ de aproape o oră. La Bender, am schimbat caii, dar, cu toate acestea, n-am reuşit să ajung la Chişinău la vremea liturghiei, ci către orele 12, şi m-am grăbit să vă dau de ştire în ce mă priveşte. În timp ce treceam prin Chişinău, întîlneam la tot pasul funcţionari în mundire, grăbindu-se cu felicitările, în vreme ce eu, din momentul în care am tras la vechea mea locuinţă, am rămas acasă întreaga zi, dorind să mă odihnesc. La poartă suna mereu clopoţelul, anunţînd noii sosiţi şi, într-adevăr, camerele vecine s-au umplut de glasurile puternice şi îndrăzneţe ale ofiţerilor de husari şi de artilerie, veniţi din toate părţile pentru a se distra aici pe perioada sărbătorilor. Seara au apărut copiii ce-l colindau pe Hristos, au cîntat cîteva versuri, din care am reţinut doar acestea:

Orice copac înverzit
Culoare răspîndeşte,
Copilul abia născut
Lumea o priveşte,

iar apoi:

Stăpînului acestei case,
La mulţi ani, mulţi ani etc.

I-am petrecut cu mulţumirile care se cuvin şi, în scurtă vreme, am auzit repetarea aceloraşi cuvinte în camera vecină, apoi în următoarea, în a treia ş.a.m.d.

Astăzi am primit scrisoare dv., iar duminică pe 26, mi-au mai adus încă două: ultima e din 17 decembrie; vă mulţumesc dv. şi lui Konstantin[25] pentru epistole; ele n-au reuşit să-mi alunge neliniştile cu privire la sosirea Kartaşevilor[26]. Vă voi răspunde la scrisori cu ocazia revederii.

A doua zi, adică duminică, am fost la liturghie la arhiereul de aici, apoi am făcut cele cîteva vizite, am trecut pe la mareşalul nobilimii, Donici, unde am văzut trei domnişoare moldovence, fiica sa şi două nepoate, de altminteri nu prea frumoase. Le-a fost adusă, în prezenţa mea, poşta şi, odată cu aceasta, trei noi ilustraţii de modă, ceea ce le-a provocat o încîntare ieşită din comun, exprimată într-o franceză cursivă.

Seara am fost la bal la Adunarea nobililor. Am sosit pe la 10, m-am retras către 12. M-am simţit acolo

Ca un oaspete străin la o străină sărbătoare! [27]

Puteai vedea o mulțime de domnișoare drăguțe, albastre, roz, verzi, albe, dar nici o frumusețe. Ieșea în evidență o grecoaică, dar nasul îi era disproporționat de mare. Toată această adunare se mișca cu o asemenea plăcere, că-ți era și drag să te uiți. Se înțelege, nu vedeai pe nimeni îmbrăcat în straie moldovenești; toți în haine de ultimă modă. Am încercat să-i disting pe cei care își desfășoară de multă vreme activitatea în acest parchet, făcîndu-și, invariabil, apariția iarnă de iarnă; în timp ce cavalerii se schimbau în fiecare sezon hibernal, nu era totuși nici o domnișoară care să fi venit pentru întîia oară la bal. Dorindu-le să-și găsească cît mai grabnic soți, după ce-am terminat de citit ziarele, m-am întors acasă pe jos. Ce vreme ciudată e acum afară, senină, nu prea geroasă, nopțile cu lună.

A doua zi au venit din nou evreii, funcționari ai Dumei, a trebuit să mîntui toate lucrurile începute, nu-mi vedeam capul de treburi; cu toate acestea, am reușit să trec seara pe la arhiereu, cu care sînt bun prieten. În timpul liber, am citit catehismul evreiesc ce se predă în școli în limba germană. Aș fi vrut să surprind spiritul învățăturii lor, orientarea lor religioasă. Cărticica era editată în străinătate, iar editorul spunea în prefață că nu există nici un fel de îndatorire morală, prescrisă de Creștinism și de alte religii, care să nu fi fost prescrisă și de religia iudee. Și minciuna, desigur. Numai că problema nu stă în îndatoriri și prescrieri; important e spiritul în integritatea lui, măreț și pătruns de dragoste, importantă e învățătura, libertatea și puritatea lui. Legile lui Moise sînt mai prețioase decît bunăstarea materială, decît modul în care ți-ai aranjat existența pămînteană, ele au caracter național, sînt exclusive, nu propovăduiesc fericirea fiecărui suflet omenesc, într-un cuvînt, poartă pecetea caracterului istoric, ca un fenomen existent în timp, astfel încît Talmudul și rabinii de mai tîrziu au reușit să distrugă mult... Se înțelege că și catedralele noastre, cu așezămintele lor, sînt tot fenomene încadrabile în timp, numai că de aceea există Noul Testament, veșnic, atemporal!.. Polemizez adesea cu prietenii mei, evrei, dezvăluindu-le franc că aș fi împotriva emancipării depline a poporului lor. Unul din ei, cel mai simplu, ce poartă vechea lor îmbrăcăminte, fără școală, însă înțelept, un bătrîn de 70 de ani, vine adesea pe la mine cu treburi de-ale Dumei. Nu reține cu ce ocazie i-am citit un pasaj din apostolul Pavel (am cu mine o *Biblie* în limba rusă), iar el mi-a povestit următoarea anecdotă ce reflectă opinia oamenilor de rînd cu privire la evrei.

Cu vreo 50 de ani în urmă, spuse el, mi-a fost dat să merg cu un țăran în căruța acestuia. Țăranul fusese cîndva slugă la un diacon și, de aceea, se considera mai deștept decît alții. Ar fi vrut să intre în discuții teologice cu mine, desigur, din dorința de a mă converti. Am încercat în fel și chip să-i dovedesc că se ostenește degeaba, că nu am chef de dispute și că ar fi bine să fie mulțumit cu credința sa, din moment ce i-a fost transmisă prin tradiție și prin exemplul tatălui său. Se făcuse deja tîrziu și ne-am apropiat în grabă de locul în care căruțașii[28] făceau popas peste noapte: au deshămat boii, au aținat focul și s-au întins pe lîngă căruțe. Ne-am așezat și noi să ne petrecem noaptea și ne-am aciuat în preajma focului. Țăranul a dat să continue vorba întreruptă, eu i-am răspuns același lucru și am observat că un căruțaș bătrîn, care stătea întins în apropiere, și-a ridicat capul alb. A ascultat îndelung cuvintele noastre și, în cele din urmă, i-a spus țăranului: «Evreul îți vorbește cu înțelepciune, vezi-ți de treaba ta, crezi în ceea ce crede poporul tău și a crezut tatăl tău și nu tălmăci ceea ce nu înțelegi...» – «Ba nu, se apucă să strige țăranul, vreau să le dovedesc că mint, jidani afurisiți, că sînt niște cîini, nu cred în Hristos». Și a aruncat multe insulte la adresa noastră, căci se mîniase întrucîtva. Atunci bătrînul s-a ridicat încet, s-a apropiat de noi, s-a așezat la foc și i-a zis: «Eh, ești încă tînăr și prost, ia ascultă ce vreau să-ți povestesc:

Tata m-a însurat pe cînd eram de vreo 20 de ani, a împărțit ce avea și mi-a dat o pereche de boi, iar pentru soție, ca zestre, am luat o vacă. Doar un plug al meu nu aveam; aram pămîntul cu plugul altuia, iar pentru aceasta trebuia să lucrez la cel ce mi-l împrumuta. Mi-era greu; Dumnezeu a făcut ca pămîntul să rodească; m-am sfătuit cu femeia și am hotărît să trăim mai strîmtorat iarna și să adunăm bani. Și, chiar așa a fost, am adunat destui bani, încît, în anul următor, mi-am mai cumpărat o pereche de boi și, ceea ce mai înainte lucram cu o pereche în două zile, acum isprăveam într-o singură zi. Am trăit cu chibzuială și, în anul următor, mi-am cumpărat plugul meu, iar apoi și alte unelte necesare aratului. Am început să trăiesc în belșug; vaca mi-a dăruit o pereche de viței, din care urmau să crească tăurași pe cinste. Iată că, peste cîțiva ani, în gospodăria mea erau deja șase boi și o vacă. Stau la un moment dat și mă gîndesc: ar fi bine să prăsesc niște oi; oile sînt de folos în gospodărie; lîna lor e la mare preț; așa că am prăsit și oi. Pe lîngă oi, nu se poate fără capre, doar ele le poartă, lucru de asemenea bun și folositor... Am cumpărat capre. După aceea, s-a lipit de mine femeia și mi-a zis: cumpără porci; la casa omului porcul e bun și pentru slănină, și pentru carne, și pentru păr... încetul cu încetul, după ce-am încropit bani, am prăsit și porci. Iată că, în gospodăria mea erau și oi, și vaci, și boi, și capre, și porci și, se înțelege, cîini și pisici: și ele făpturi întru folosul omului. Dar, ia seama, încă nu era totul: mi-am cumpărat și găini... Ce mai gospodar e acela fără găini, darămite gospodină: numai un ou cît face! Am crescut și găște: femeia îmi spunea, și o făcea cu judecată, că nici pe găște nu le hrănești degeaba, îți mulțumesc cu pene, cu puf. Pentru a te deplasa repede nu se poate fără cai... Și cai am prăsit... Ia, așadar, seama cîte animale aveam în curte,

în propria-mi gospodărie: tot felul de jivine cu folos pentru casă... Iată, aşa e şi Dumnezeu. Dumnezeu e un gospodar înţelept, veşnic. Gospodăria lui e întreaga lume, pentru El lumea e mai mică decît curtea mea. La fel cum un bun gospodar are în ogradă tot felul de făpturi trebuincioase şi de folos, aşa şi El, ca un gospodar pe cinste ce este, n-ar ţine ceva ce nu-i trebuie. Iar ceea ce la mine sînt animalele domestice, la El sînt popoarele. Ei? Ia gîndeşte! Pesemne că Domnului îi sînt necesare în gospodărie şi evreii, şi nemţii, şi ruşii!..»

V-am redat această istorisire fără nici un fel de înfloriturі, aproape cu cuvintele lui Kitţis[29], numai că povestirea lui era mai vie.

Nu ştiu, voi reuşi oare să plec mîine (astăzi sîntem în 28), de aceea, pentru orice eventualitate, vă scriu aceste rînduri, chiar dacă sub formă de jurnal. Încă nu mi-au sosit toate lucrurile din Odessa... Noul An mă va prinde pe drum. Mîine ar trebui să primesc din nou scrisori de la dv. Vom vedea cine va sosi mai repede, eu sau scrisorile... Încă 10 zile şi, dă Dumnezeu, ne vom revedea. Vă las cu bine, la revedere. Deja e tîrziu... Ce e asta, totuşi? Am umplut aproape 4 foi. Dea Domnul să vă găsesc sănătoşi!..

Al dv., *I. Aksakov*

Note:

1. În Basarabia, Aksakov fusese trimis, chipurile, spre a inspecta brutăriile, magaziile de cereale şi şcolile evreieşti. În realitate, avea misiunea de a se informa în legătură cu starea de spirit a lipovenilor şi a cazacilor nekrasovişti după întemeierea Mitropoliei Ortodoxe de Rit Vechi de la Fîntîna Albă şi a vedea dacă aceştia nu complotează împotriva imperiului, eventual aţîţaţi de emigranţii polonezi stabiliţi la Dunăre. Raportul oficial înaintat ministrului L.A. Perovski, *Însemnare despre schismaticii din Basarabia*, a fost publicat de revista „Russkii arhiv" în 1888.
2. În ediţia de *Opere în 7 volume*.
3. Îşi trag numele de la atamanul Ignat Fiodorovici Nekras(ov), cel care i-a condus pe cazacii de pe Don, prin Cuban, la gurile Dunării. Filosoful Konstantin Nikolaevici Leontiev, într-o vreme vice-consul al Rusiei la Tulcea, îi numeşte „ignat-cazaci".
4. Mihail Semionovici Voronţov (1782-1856), conte, feldmareşal, om de stat, guvernator general al Basarabiei. Din 1844, guvernator general al Caucazului.
5. Jérôme Bonaparte (1784-1860), frate mai mic al lui Napoleon I şi rege al Westfaliei (1708-1813).
6. Aksakov îi are în vedere pe ortodocşii de rit vechi (staroveri), fie ei lipoveni, fie cazaci nekrasovişti.
7. În prezent, reşedinţă de judeţ.
8. În original, *Старая Слава*.
9. Astăzi, Carcaliu.
10. Dobrogea se afla sub stăpînire turcească.
11. Aleksandr Hristoforovici Benkendorf (1783-1844), conte, general de cavalerie, din 1826 şi pînă în anul morţii, şef al poliţiei.
12. Pe parcursul întregului Ev Mediu, Cetatea Albă, odată cucerită de turci în 1484, se va numi Akkerman.
13. Legate desigur de evenimentele Revoluţiei de la 1848.
14. Oraş întemeiat de coloniştii bulgari în 1821.
15. Vilkovo a fost întemeiat în 1746 de un grup de lipoveni refugiaţi din Rusia. Este supranumit „Veneţia de pe Dunăre".
16. Prin înfiinţarea Mitropoliei de Rit Vechi de la Fîntîna Albă în 1846, s-a restabilit ierarhia bisericească în trei trepte, au putut fi unşi episcopi şi hirotoniţi preoţi.
17. Servitorul lui Ivan Aksakov.
18. În original, *Гусиный ерик*.
19. Pentru o nouă numire.
20. Generalul-locotenent Pavel Ivanovici Fiodorov a fost numit guvernator al Basarabiei în locul contelui Voronţov.
21. De la Fîntîna Albă, actualmente în Ucraina.
22. Surprinde acest calificativ al lui Ivan Aksakov la adresa ierarhiei bisericeşti de la Fîntîna Albă, în contextul unui discurs în genere moderat, adesea în dezacord cu optica oficială.
23. I. Aksakov a dezvoltat problema totalei ignoranţe a funcţionarilor statului cu privire la ortodocşii de rit vechi în raportul *Despre schismaticii din Basarabia*, adresat ministrului de interne.
24. În original, *Жабриены*.
25. Konstantin Sergheevici Aksakov (1817-1860), fratele semnatarului scrisorii, renumit slavofil.
26. Este vorba despre Nadejda Timofeevna Kartaşevskaia şi de fiica acesteia, Maria, care trebuiau să sosească la Moscova în decembrie 1848. Sora autorului scrisorii, Vera Sergheevna, era prietenă cu Maria Kartaşevskaia.
27. Vers citat din memorie, dintr-o poezie a lui M.I. Lermontov.
28. Termenul *чумак*, tradus de noi prin *căruţaş (cărăuş)*, desemna prestatorii unei îndeletniciri odinioară foarte răspîndite în părţile de sud ale Ucrainei. Carele mînate de aceştia transportau grîu în Crimeea şi pe Don, de unde aduceau peşte şi sare. Cei care au citit ampla nuvelă cehoviană *Stepa* au putut afla mai multe despre modul de viaţă al acestor oameni aflaţi mereu pe drum.
29. Căruţaş din Basarabia.